

ΚΕΙΜΕΝΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΘΕΜΑΤΩΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ

ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ;... ΟΧΙ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ...

Εμπόδια για τα άτομα με αναπηρία -
Προκλήσεις για τη Δημοκρατία

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Έκδοση:

Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.)

Κεντρικά γραφεία: Ελ. Βενιζέλου 236, Τ.Κ. 163 41, Ηλιούπολη
Τηλ.210 9949837, e-mail: esaea@otenet.gr,
www.esamea.gr, www.paratiritirioanapirias.gr

Αθήνα, 2019

Η παρούσα έκδοση συγχρηματοδοτήθηκε από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό ταμείο) στο πλαίσιο της Πράξης «Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας» που εντάσσεται στους Άξονες Προτεραιότητας: 1 «Συστημικές Παρεμβάσεις των θεσμών της αγοράς εργασίας και της πρόνοιας», 4 «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας» και 5 «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση 2014-2020»

ISBN παρούσας έκδοσης (e-book PDF): 978-618-5124-30-4

ISBN πρωτότυπης έκδοσης (έντυπο βιβλίο): 978-618-5124-14-4

Επιμέλεια εντύπου:

eIKONA
ΚοιΣΠΕ Αθηνών

Κοι.Σ.Π.Ε. ΑΘΗΝΩΝ «Η ΕΙΚΟΝΑ»
Μεσογείων 154, Αθήνα 11527
Τηλ.: 210 7473951, Fax: 210 7474072
e-mail: koispeikona@outlook.com.gr

Παραγωγή Προσβάσιμης Έκδοσης e-book (PDF):

infalia

INFALIA PC
ΒΕΠΕ Θεσσαλονίκης (κτίριο Γ2), Πυλαία 55535
Τηλ.: 2310 365180, e-mail: info@infalia.com
Ιστοσελίδα: www.infalia.com

Περιεχόμενα

Πρόλογος	2
Επιτελική Σύνοψη	3
1 Η σημασία και το πλαίσιο του ζητήματος	4
1.1 Δημοκρατία και πολιτική συμμετοχή.....	4
1.2 Το δικαίωμα στην πολιτική συμμετοχή υπό το πρίσμα της Σύμβασης των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες.....	5
1.3 Το ελληνικό νομικό πλαίσιο και η πολιτική συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία.....	7
1.3.1 Το δικαίωμα του εκλέγειν.....	8
1.3.2 Το δικαίωμα του εκλέγεσθαι.....	9
1.3.3 Συμμετοχή στο χειρισμό δημόσιων υποθέσεων	9
1.3.4 Πολιτική συμμετοχή και πρόσβαση στην πληροφορία.....	10
2 Εστιάζοντας στα εμπόδια που αποτρέπουν την ενεργό συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην πολιτική ζωή	10
2.1 Στέρηση της δικαιοπρακτικής ικανότητας των ατόμων με νοητική ή/και ψυχοκοινωνική αναπηρία	11
2.2 Γυναίκες με αναπηρία και πολιτική συμμετοχή	12
2.3 Τα εμπόδια των ατόμων με αναπηρία που διαβιούν σε ιδρύματα κλειστού τύπου ή των πολιτών που νοσηλεύονται κατά τη διάρκεια διεξαγωγής των εκλογών	13
2.4 Προσβασιμότητα εκλογικών κέντρων.....	13
2.5 Προσβασιμότητα εκλογικού υλικού	14
2.6 Έλλειψη επαρκούς εκπαίδευσης των μελών των εφορευτικών επιτροπών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία	14
2.7 Το δικαίωμα του εκλέγεσθαι και τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία	15
2.8 Πρόσβαση στη πληροφορία.....	15
2.9 Πολιτικά κόμματα, άτομα με αναπηρία και πρόσβαση στην πληροφορία	16
3 Οι «εναλλακτικές» λύσεις	17
3.1 Ψηφοφορία μέσω ταχυδρομείου	18
3.2 Ψηφοφορία μέσω φορητής κάλπης	18
3.3 Ψήφος μέσω αντιπροσώπου (proxy).....	19
3.4 Ψηφοδέλτιο σε Braille.....	19
3.5 Πληροφορίες σχετικά με την εκλογική διαδικασία σε προσβάσιμες, εναλλακτικές μορφές επικοινωνίας	19
4 Συστάσεις	19

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το αναπηρικό κίνημα, παρά τα εμπόδια και τους αποκλεισμούς, έχει με τους αγώνες του διεκδικήσει και συνεχίζει να διεκδικεί το δικαίωμα της ενεργούς συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στην πολιτική ζωή της χώρας. Άλλωστε βασική αρχή της Δημοκρατίας είναι η ενεργός συμμετοχή όλων των πολιτών στην πολιτική και δημόσια ζωή. Σε ότι αφορά τα άτομα με αναπηρία, το δικαίωμα στην πολιτική συμμετοχή αποκτάει ιδιαίτερα βαρύνουσα σημασία, γιατί μέσω αυτού μας δίνεται ευκαιρία να αντιμετωπίσουμε τον κοινωνικό αποκλεισμό, έχοντας λόγο σε αποφάσεις που επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα τη ζωή μας.

Η άρση των εμποδίων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία στην απόλαυση του δικαιώματος στη πολιτική συμμετοχή αλλά και η συνεχής πληροφόρηση και ευαισθητοποίηση για τη σημασία της, είναι πρωταρχικής σημασίας για το αναπηρικό κίνημα. Για το λόγο αυτό απαιτούνται άμεσες δράσεις της Πολιτείας σε συνεργασία με τον αναπηρικό κίνημα που θα στοχεύουν στην ενθάρρυνση της συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στα πολιτικά δρώμενα της χώρας. Απαιτούνται άμεσες δράσεις για την εξάλειψη των εμποδίων προσβασιμότητας που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία στην άσκηση του δικαιώματος ψήφου, όπως είναι η χρήση 'εναλλακτικών' μεθόδων ψηφοφορίας, αλλά και η εξέταση άλλων καλών πρακτικών από χώρες του εξωτερικού, όπως αυτές που παρουσιάζονται στο παρόν κείμενο.

Το παρόν κείμενο αποτελεί μέρος μια σειράς πέντε (5) Κειμένων Πολιτικής που εκπονήθηκαν στο πλαίσιο του Π.Ε 3 «Μονάδα Τεκμηρίωσης» του Υποέργου 1 «Σχεδιασμός και Λειτουργία του Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας» της Πράξης «Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση 2014-2020», με συγχρηματοδότηση από την Ελλάδα και από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο.

Η Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.) με το κείμενο αυτό παρέχει ένα γενικό πλαίσιο κατευθύνσεων και οδηγιών για την άρση των εμποδίων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία στην πολιτική ζωή της χώρας, στη βάση της επιστημονικής ανάλυσης της υφιστάμενης κατάστασης, αλλά και μέσω της ανάδειξης των μακροχρόνιων προβλημάτων και των διαχρονικών αιτημάτων του αναπηρικού κινήματος που έχει αναδείξει η Ε.Σ.Α.μεΑ. στην πολυετή δράση της.

Ελπίζουμε το κείμενο αυτό να αποτελέσει έναυσμα ώστε η ελληνική Πολιτεία να λάβει όλα τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να άρει τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία στην πολιτική ζωή της χώρας όπως προβλέπεται τόσο από το Σύνταγμα της χώρα όσο και από τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες.

Το δικαίωμα στην πολιτική ζωή της χώρας είναι βασική αρχή της Δημοκρατίας, συνεπώς και άτομα με αναπηρία πρέπει να απολαύσουν αυτό δικαίωμα!

Ιωάννης Βαρδακαστάνης
Πρόεδρος Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.)

ΕΠΙΤΕΛΙΚΗ ΣΥΝΟΨΗ

Το παρόν κείμενο πολιτικής εξετάζει τη σημασία του δικαιώματος στην πολιτική συμμετοχή για τα άτομα με αναπηρία. Η συγγραφή του βασίστηκε σε βιβλιογραφική επισκόπηση της σύγχρονης αρθρογραφίας σχετικά με το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία στην πολιτική ζωή, σε εθνική και διεθνή νομοθεσία που κατοχυρώνει το δικαίωμα των πολιτών, με ή χωρίς αναπηρία, στην πολιτική ζωή, καθώς και σε εκθέσεις φορέων που επικεντρώνονται στη μελέτη της πολιτικής συμμετοχής και ιδιαίτερα των εμποδίων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία. Ο σκοπός του κειμένου είναι διπλός. Από τη μια μεριά να αναδείξει τη σημασία που έχει για τα άτομα με αναπηρία το δικαίωμα στην πολιτική συμμετοχή και να επισημαίνει τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν στην προσπάθεια τους να απολαύσουν το εν λόγω δικαίωμα, και από την άλλη να προτείνει συγκεκριμένα μέτρα και εναλλακτικούς τρόπους για να εξασφαλιστεί η ισότιμη πρόσβαση τους στην πολιτική και δημόσια ζωή της χώρας.

Το κείμενο αποτελείται από τέσσερις (4) ενότητες. Η πρώτη ενότητα εξετάζει τη σημασία της συμμετοχής των πολιτών στα πολιτικά δρώμενα των σύγχρονων δημοκρατικών κοινωνιών, και στη συνέχεια επικεντρώνεται στο πώς το διεθνές δίκαιο για τα δικαιώματα του ανθρώπου αποτυπώνει τη σημασία των πολιτικών δικαιωμάτων σε μία σειρά Συμβάσεων που έχουν υιοθετηθεί από το Γενικό Συμβούλιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, και έχουν κυρωθεί από την Ελλάδα, με κορυφαία στιγμή, σε ό,τι αφορά τα άτομα με αναπηρία, τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες. Τέλος, γίνεται αναφορά στο πώς το δικαίωμα στην πολιτική συμμετοχή για τα άτομα με αναπηρία έχει κατοχυρωθεί θεσμικά στο ελληνικό νομικό πλαίσιο.

Στη δεύτερη ενότητα το κείμενο επικεντρώνεται στα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία προκειμένου να απολαύσουν το δικαίωμά τους στην πολιτική συμμετοχή. Μέσα από μια ταξινόμηση με βάση τα διάφορα εμπόδια, ο σκοπός αυτής της ενότητας είναι να αναδείξει τις πολλαπλές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία για την άσκηση του δικαιώματος στην πολιτική συμμετοχή.

Η τρίτη ενότητα εστιάζει στην παρουσίαση κάποιων εναλλακτικών λύσεων που μπορούν να θεωρηθούν καλές πρακτικές και χρησιμοποιούνται σε άλλες χώρες, η υιοθέτηση των οποίων θα πρέπει να εξεταστεί και στη χώρα μας.

Τέλος, η τέταρτη ενότητα καταλήγει συμπερασματικά στη διατύπωση συγκεκριμένων συστάσεων πολιτικής που στοχεύουν στην άρση των εμποδίων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία σε σχέση με την απόλαυση του δικαιώματός τους στην πολιτική συμμετοχή.

1 Η σημασία και το πλαίσιο του ζητήματος

1.1 Δημοκρατία και πολιτική συμμετοχή

Μία από τις βασικές αρχές της δημοκρατίας είναι η συμμετοχή. Επομένως, το δικαίωμα της ενεργούς συμμετοχής στην πολιτική και δημόσια ζωή αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο για κάθε πολίτη. Το να είσαι 'πολίτης' σημαίνει να απολαμβάνεις τα πολιτικά δικαιώματά σου. Σύμφωνα με τον ορισμό των πολιτικών δικαιωμάτων:

«Τα πολιτικά δικαιώματα είναι τα δικαιώματα που ασκούνται στο σχηματισμό και τη διοίκηση μιας κυβέρνησης. Απονέμονται στον πολίτη από το Σύνταγμα της Χώρας. Αυτά τα δικαιώματα δίνουν στον πολίτη την εξουσία να συμμετέχει άμεσα ή έμμεσα στη διοίκηση. Τα πολιτικά δικαιώματα είναι το δικαίωμα στην πολιτική συμμετοχή. Η πολιτική συμμετοχή μπορεί να λάβει πολλές μορφές, η πιο αξιοσημείωτη μορφή είναι το δικαίωμα ψήφου. Το δικαίωμα καλύπτει επίσης το δικαίωμα συμμετοχής σε ένα πολιτικό κόμμα, το δικαίωμα του εκλέγεσθαι, το δικαίωμα συμμετοχής σε μια διαδήλωση, και στην ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι.»¹

Ωστόσο, η συμμετοχή των πολιτών στην πολιτική και δημόσια ζωή, δυστυχώς, δε μπορεί να θεωρηθεί δεδομένη. Για παράδειγμα, φέρνοντας στο μυαλό το πρόσφατο παρελθόν, και συγκεκριμένα τα τέλη του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, οι φωνές των φεμινιστικών και πολιτικών ακτιβιστριών και ακτιβιστών, πρώτα στο Ηνωμένο Βασίλειο και σταδιακά σε άλλες χώρες του κόσμου², όπως και στην Ελλάδα³, έφερε στην επιφάνεια το πώς οι γυναίκες είχαν στερηθεί το δικαίωμά ψήφου λόγω της ταυτότητάς τους ως γυναίκες. Οι αγώνες του φεμινιστικού κινήματος, και ιδιαίτερα του γυναικείου κινήματος, γνωστού ως 'σουφραζέτες'⁴, για το δικαίωμα ψήφου σε ίση βάση με τους άνδρες, έδειξε ότι όλες οι κοινωνικές ομάδες δεν απολαμβάνουν εξίσου το δικαίωμά τους στην πολιτική συμμετοχή.

Από τα μέσα του 20ου αιώνα, το δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μέσω της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (UDHR) έχει τονίσει τη σημασία του δικαιώματος στην πολιτική συμμετοχή. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το Άρθρο 21 της Διακήρυξης:⁵

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να συμμετέχει στη διακυβέρνηση της χώρας του, άμεσα ή έμμεσα, με αντιπροσώπους ελεύθερα εκλεγμένους.
2. Καθένας έχει το δικαίωμα να γίνεται δεκτός, υπό ίσους όρους, στις δημόσιες υπηρεσίες της χώρας του.
3. Η λαϊκή θέληση είναι το θεμέλιο της κρατικής εξουσίας. Η θέληση αυτή πρέπει να εκφράζεται με τίμιες εκλογές, οι οποίες πρέπει να διεξάγονται περιοδικά, με καθολική, ίση και μυστική ψηφοφορία, ή με αντίστοιχη διαδικασία που να εξασφαλίζει την ελευθερία της εκλογής.

Μια δεκαετία αργότερα, το 1966, το Γενικό Συμβούλιο των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, το οποίο στοχεύει αποκλειστικά στη διασφάλιση των κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων. Έτσι, σύμφωνα με το Άρθρο 25 του Συμφώνου:⁶

¹ "Political rights and legal definition". Ανακτήθηκε 29 Απριλίου 2019 από <https://definitions.uslegal.com/p/political-rights/>

² Βλέπε, για παράδειγμα, Winsor, M. (1914). 'The militant suffrage movement'. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 56, Women in Public Life (Nov), 134-142.

³ Βλέπε, για παράδειγμα, Βαρίκα, Ε. (1987). *Η εξέγερση των κυριών: Η γένεση μιας φεμινιστικής συνείδησης στην Ελλάδα 1833-1907*. Αθήνα: Foundation of Research and Education, Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, Δαλακούρα, Α., & Σ. Ζιώγου-Καραστεργίου. (2015). *Η εκπαίδευση των γυναικών – Οι γυναίκες στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Σαμίου, Δ. (1989). «Τα Πολιτικά Δικαιώματα των Ελληνίδων (1864 - 1952)». *Μνήμων*, 12:161-172.

⁴ Σαμίου, Δ. (1989). «Τα Πολιτικά Δικαιώματα των Ελληνίδων (1864 - 1952)». *Μνήμων*, 12:161-172; Pankhurst, H. (2018). *Deeds not words: The story of women's rights - then and now*. London, Sceptre.

⁵ UN General Assembly. (1948). *Universal declaration of human rights*.

⁶ UN General Assembly. (1996). *UN International Covenant on Civil and Political Rights*.

Κάθε πολίτης έχει το δικαίωμα και τη δυνατότητα χωρίς καμία διάκριση από εκείνες που αναφέρονται στο άρθρο 2 και χωρίς υπέρμετρους περιορισμούς:

- (α) να συμμετέχει στην άσκηση δημόσιας εξουσίας είτε άμεσα είτε δια μέσου ελεύθερα επιλεγμένων εκπροσώπων,
- (β) να εκλεγεί και να εκλέγεται, κατά τη διάρκεια εκλογών περιοδικών, τίμιων, με καθολική, ίση και μυστική ψηφοφορία, που εξασφαλίζουν την ελεύθερη έκφραση της βούλησης των ψηφοφόρων,
- (γ) να έχει πρόσβαση, υπό γενικούς όρους ισότητας, στα δημόσια αξιώματα της χώρας του...

Το δικαίωμα στην πολιτική συμμετοχή κατοχυρώνεται επίσης, και σε πιο ειδικές συμβάσεις των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Ειδικότερα, στο Άρθρο 8 της Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (CEDAW)⁷, στο Άρθρο 5.γ της Διεθνούς Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Φυλετικών Διακρίσεων (CERD)⁸, και στο Άρθρο 12 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (CRC)⁹

CEDAW	CERD	CRC
Άρθρο 8	Άρθρο 5.γ	Άρθρο 12
Τα Κράτη μέλη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα ώστε οι γυναίκες να έχουν, υπό ίσους όρους με τους άνδρες και χωρίς καμία διάκριση, τη δυνατότητα να εκπροσωπούν τη χώρα τους σε διεθνή κλίμακα και να συμμετέχουν στις εργασίες των διεθνών οργανισμών.	[...] τα Κράτη μέλη αναλαμβάνουν την υποχρέωση απαγορεύσεως και εξαλείψεως της φυλετικής διακρίσεως υπό πάσας αυτής τας μορφάς και όπως εγγυηθώσι το δικαίωμα εκάστου ισότητος ενώπιον του νόμου άνευ διακρίσεως φυλής, χρώματος ή εθνικής ή εθνολογικής προελεύσεως κυρίως καθ' όσον αφορά την απόλαυσιν των κάτωθι δικαιωμάτων γ. Των πολιτικών δικαιωμάτων, ιδία του δικαιώματος συμμετοχής εις εκλογάς - του ψηφίζειν και ψηφίζεσθαι - κατά το παγκοσμίως ισχύον εν ισότητι εκλογικόν σύστημα, του δικαιώματος συμμετοχής εις την κυβέρνησιν ως και της διαχειρίσεως των δημοσίων υποθέσεων επί παντός επιπέδου και του δικαιώματος της, επί ίσοις όροις, ευπροσίτου ανόδου εις τα δημόσια λειτουργήματα.	1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη εγγυώνται στο παιδί που έχει ικανότητα διάκρισης το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης της γνώμης του σχετικά με οποιοδήποτε θέμα που το αφορά, λαμβάνοντας υπόψη τις απόψεις του παιδιού ανάλογα με την ηλικία του και το βαθμό ωριμότητάς του. 2. Για τον σκοπό αυτό θα πρέπει ιδίως να δίνεται στο παιδί η δυνατότητα να ακούγεται σε οποιαδήποτε διοικητική ή δικαστική διαδικασία που το αφορά, είτε άμεσα είτε μέσω ενός εκπροσώπου ή ενός αρμόδιου οργανισμού, κατά τρόπο συμβατό με τους διαδικαστικούς κανόνες της εθνικής νομοθεσίας.

Παρά το καλά θεμελιωμένο διεθνές δίκαιο για τα δικαιώματα του ανθρώπου που άρχισε να αναπτύσσεται από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, παρόμοια εμπόδια, με αυτά που αντιμετώπισαν στην άσκηση του δικαιώματος ψήφου οι γυναίκες κατά την διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, αντιμετώπισαν και αντιμετωπίζουν ακόμα και τα άτομα με αναπηρία, και ιδιαίτερα τα άτομα με νοητικές και ψυχοκοινωνικές αναπηρίες. Στο ξεκίνημα του 21^{ου} αιώνα, είτε λόγω εμποδίων που έχουν να κάνουν με την προσβασιμότητα είτε λόγω του είδους της αναπηρίας τους, υπάρχουν ακόμα και σήμερα άτομα με αναπηρία που βιώνουν διάκριση και αποκλείονται από το ύψιστο δημοκρατικό δικαίωμα. Λαμβάνοντας υπόψη τον υψηλό κίνδυνο αποκλεισμού που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία σε διάφορα επίπεδα της καθημερινής τους ζωής, το δικαίωμα στην πολιτική συμμετοχή ενέχει βαρύνουσα σημασία, αφού δίνει την ευκαιρία στα άτομα αυτά να έχουν λόγο σε αποφάσεις που επηρεάζουν δραστικά τη ζωή τους.

1.2 Το δικαίωμα στην πολιτική συμμετοχή υπό το πρίσμα της Σύμβασης των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες

Η σημασία της «συμμετοχής» και της «εμπλοκής» των ατόμων με αναπηρία στην κοινωνική, πολιτική, οικονομική και πολιτιστική ζωή κατέχει κεντρικό ρόλο στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων

⁷ UN General Assembly. (1996). *UN International Covenant on Civil and Political Rights*.

⁸ UN General Assembly. (1965). *UN International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*.

⁹ UN General Assembly. (1989). *UN Convention of the Rights of the Child*.

με Αναπηρίες.¹⁰ Εξάλλου, ένα από τα 'σημεία εκκίνησης' για τη δημιουργία της Σύμβασης ήταν ότι, μέχρι πρόσφατα, τα άτομα με αναπηρία δεν αναγνωρίζονταν ως κάτοχοι ανθρωπίνων δικαιωμάτων από το υπάρχον διεθνές δίκαιο για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Αντίθετα, τα άτομα με αναπηρία, λόγω της ισχυρής επίδρασης του φιλανθρωπικού και ιατρικού μοντέλου, αντιμετωπιζονταν ως «αντικείμενα οίκτου». Ωστόσο, ενώ η Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες δεν προσέθεσε νέα δικαιώματα στα ήδη υπάρχοντα, αυτό που έκανε ήταν αφενός να τονίσει ότι τα άτομα με αναπηρία είναι φορείς δικαιωμάτων, όπως και τα άτομα χωρίς αναπηρία, αφετέρου να προσφέρει μια νέα ερμηνεία των υφιστάμενων δικαιωμάτων, προσαρμοσμένη στα άτομα με αναπηρία, καθώς επίσης και να εισαγάγει νέα εργαλεία και προσεγγίσεις, όπως η προσβασιμότητα, με σκοπό να διευκολύνει την πρόσβαση αλλά και να προωθήσει τη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε όλα τα πεδία άσκησης των δικαιωμάτων.¹¹

Σε ό,τι αφορά το δικαίωμα στην πολιτική συμμετοχή, σύμφωνα με τους Lord et al. η «[πολιτική] συμμετοχή στο πλαίσιο της Σύμβασης εκτείνεται πέραν της ψηφοφορίας και περιλαμβάνει το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία να συμμετέχουν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σε ισότιμη βάση με τους άλλους όπου τα συμφέρόντά τους επηρεάζονται.»¹²

Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες

Άρθρο 29 – Συμμετοχή στην πολιτική και δημόσια ζωή¹³

Τα Συμβαλλόμενα Κράτη εγγυώνται στα άτομα με αναπηρίες πολιτικά δικαιώματα και την ευκαιρία να τα απολαμβάνουν, σε ίση βάση με τους άλλους, και αναλαμβάνουν:

- α)** Να διασφαλίζουν ότι τα άτομα με αναπηρίες μπορούν να συμμετέχουν, αποτελεσματικά και πλήρως, στην πολιτική και δημόσια ζωή, σε ίση βάση με τους άλλους, άμεσα ή μέσω ελεύθερα εκλεγμένων αντιπροσώπων τους, συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματος και της ευκαιρίας, για τα άτομα με αναπηρίες, να ψηφίζουν και να εκλέγονται, μεταξύ άλλων:
 - I.** Διασφαλίζοντας ότι οι διαδικασίες ψηφοφορίας, οι εγκαταστάσεις και τα υλικά είναι κατάλληλες, προσβάσιμες και εύκολες στην κατανόηση και χρήση,
 - II.** Προστατεύοντας το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρίες να ψηφίζουν με μυστική ψηφοφορία σε εκλογές και δημόσια δημοψηφίσματα, χωρίς εκφοβισμό, και να θέτουν υποψηφιότητα στις εκλογές, να κατέχουν αποτελεσματικά αξιώματα και να ασκούν όλα τα δημόσια λειτουργήματα, σε όλα τα επίπεδα της κυβέρνησης, διευκολύνοντας τη χρήση των υποβοηθητικών και νέων τεχνολογιών, όπου αυτό απαιτείται,
 - III.** Εγγυώμενα την ελεύθερη έκφραση της βούλησης των ατόμων με αναπηρίες, ως ψηφοφόρων και, για το σκοπό αυτό, όπου είναι απαραίτητο, μετά από αίτημά τους, να επιτρέπουν τη βοήθεια κατά την ψηφοφορία, από ένα πρόσωπο της επιλογής τους
- β)** Να προάγουν ενεργά ένα περιβάλλον, στο οποίο τα άτομα με αναπηρίες μπορούν αποτελεσματικά και πλήρως να συμμετέχουν στο χειρισμό των δημόσιων υποθέσεων, χωρίς διακρίσεις και σε ίση βάση με τους άλλους και να ενθαρρύνουν τη συμμετοχή τους στις δημόσιες υποθέσεις, συμπεριλαμβανομένης και:
 - I.** Της συμμετοχής τους σε μη-κυβερνητικές οργανώσεις και σε ενώσεις που ενδιαφέρονται για τη δημόσια και πολιτική ζωή της χώρας και στις δραστηριότητες και τη διοίκηση των πολιτικών κομμάτων,
 - II.** Της ίδρυσης και συμμετοχής σε οργανώσεις ατόμων με αναπηρίες, για να αντιπροσωπεύουν τα άτομα με αναπηρίες σε διεθνές, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

¹⁰ Lord, J.E., K. Guernsey, J. Balfe, V. Karr, and A. deFranco. (2012). *Human rights. YES! Action and advocacy on the rights of persons with disabilities*. 2nd edition. Human Rights Education Series. Topic Book 6. Minneapolis, MN: University of Minnesota Human Rights Center.

¹¹ Kanter, A. (2015). *The development of disability rights under international law: From charity to human rights*. London and New York: Routledge.

¹² Lord, J.E., K. Guernsey, J. Balfe, V. Karr, and A. deFranco. (2012). *Human rights. YES! Action and advocacy on the rights of persons with disabilities*. 2nd edition. Human Rights Education Series. Topic Book 6. Minneapolis, MN: University of Minnesota Human Rights Center, σ. 34

¹³ UN General Assembly. (2006). *UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities*.

Η Σύμβαση όχι μόνο κατοχυρώνει το δικαίωμα της πολιτικής συμμετοχής, αλλά παρέχει και συγκεκριμένες κατευθύνσεις για τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει αυτή να επιτευχθεί. Ειδικότερα το άρθρο 29 απαιτεί από τα κράτη να εξασφαλίσουν την ανεμπόδιση συμμετοχή όλων στις διαδικασίες ψηφοφορίας μέσω κατάλληλων και προσβάσιμων εγκαταστάσεων και εκλογικού υλικού, και επιτάσσει: τη χρήση βοηθητικών τεχνολογιών και νέων τεχνολογιών όταν είναι σκόπιμο να χρησιμοποιηθούν για την ενίσχυση της συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στην πολιτική ζωή, τη διασφάλιση της μυστικότητας της ψήφου, την ελεύθερη έκφραση της βούλησης των ατόμων με αναπηρία, το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία να επιλέγουν τη βοήθεια που θέλουν κατά τη διάρκεια της εκλογικής διαδικασίας.

Υπό την δικαιοματική οπτική, το δικαίωμα στη πολιτική ζωή βρίσκεται σε αλληλεξάρτηση με άλλα δικαιώματα και αρχές της Σύμβασης, και ειδικότερα συνδέεται με την *προσβασιμότητα* (Άρθρο 9), την *ισότιμη αναγνώριση ενώπιον του νόμου* (Άρθρο 12) και την *πρόσβαση στη πληροφορία* (Άρθρο 21). Η μη αναγνώριση του δικαιώματος ψήφου για κάποιες κατηγορίες ατόμων με αναπηρία, η έλλειψη προσβασιμότητας στο εκλογικό υλικό ή/και τα εκλογικά τμήματα, η μη διασφάλιση συνθηκών πρόσβασης σε εκδηλώσεις των πολιτικών κομμάτων και στα προεκλογικά τους προγράμματα, ή σε πολιτικές συζητήσεις, αποτελούν σοβαρά εμπόδια που τα άτομα με αναπηρία εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν μέχρι και σήμερα.

Πιο αναλυτικά, το Άρθρο 9 της Σύμβασης επικεντρώνεται στα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία κατά την αλληλεπίδρασή τους με το φυσικό, δομημένο, ψηφιακό ή/και ηλεκτρονικό περιβάλλον. Στην περίπτωση της πολιτικής συμμετοχής, τα εμπόδια προσβασιμότητας αφορούν στην προσβασιμότητα των εκλογικών τμημάτων, στα μέσα μαζικής μεταφοράς που θέλουν να χρησιμοποιήσουν τα άτομα με αναπηρία για να πάνε στα εκλογικά κέντρα, στις παρεχόμενες πληροφορίες σχετικά με τις εκλογές, στο εκλογικό υλικό και ούτω καθεξής.¹⁴

Το Άρθρο 12 της Σύμβασης επικεντρώνεται στην ισότητα ενώπιον του νόμου για τα άτομα με αναπηρία, και ειδικότερα για τα άτομα με νοητικές ή/και ψυχοκοινωνικές αναπηρίες, διότι, λόγω της αναπηρίας τους, διατρέχουν υψηλότερο κίνδυνο να μετατραπούν από «υποκείμενα φορείς δικαιωμάτων», σε «αντικείμενα οίκτου», στερούμενα έτσι της δικαιοπρακτικής τους ικανότητας, η οποία συνδέεται στενά και με το δικαίωμα του εκλέγειν. Σύμφωνα με το Άρθρο 12, τα άτομα με αναπηρία έχουν το «δικαίωμα αναγνώρισης της προσωπικότητάς τους στο νόμο» και να «απολαύουν την ικανότητα για δικαιοπραξία σε ίση βάση με τους άλλους, σε όλες τις πτυχές της ζωής τους».¹⁵

Τέλος, δεδομένου ότι η πρόσβαση στην πληροφορία πρέπει να θεωρηθεί ως «κλειδί για τη δημοκρατία»¹⁶, όσο μεγαλύτερη είναι η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στην πληροφορία, τόσο περισσότερο διευκολύνεται και ενισχύεται η πολιτική τους συμμετοχή. Έτσι, σύμφωνα με το Άρθρο 21, η πρόσβαση στην πληροφορία σχετικά με τις εκλογές, η προσβασιμότητα των ιστοσελίδων των πολιτικών κομμάτων, η διαθεσιμότητα των μέσων ενημέρωσης, -π.χ., τηλεοπτικές εκπομπές πολιτικού ενδιαφέροντος, τηλεοπτικές εκπομπές σχετικά με τις εκλογές, πολιτικά 'debates'- προσβάσιμες ιστοσελίδες στις οποίες θα μπορούν τα άτομα με αναπηρία να εμπλέκονται ενεργά στη χάραξη πολιτικών, είναι επίσης μέσα που πρέπει να θεωρηθούν απαραίτητα για την ενίσχυση της πολιτικής συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία.¹⁷

1.3 Το ελληνικό νομικό πλαίσιο και η πολιτική συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία

Στην Ελλάδα, το δικαίωμα στην πολιτική συμμετοχή όλων των πολιτών (με ή χωρίς αναπηρία) έχει εξασφαλιστεί και προστατευθεί μέσω ενός συνδυασμού αρκετών εθνικών και διεθνών νομικών πλαισίων που έχουν κυρωθεί από το ελληνικό κράτος. Ειδικότερα, όσον αφορά τα διεθνή νομικά πλαίσια, πρόκειται για την Οικουμενική

¹⁴ ο.π.

Βλέπε, επίσης, UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). (2014b), *General comment No. 2, Article 9, Accessibility*.

¹⁵ ο.π.

Βλέπε, επίσης, UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). (2014a). *General comment No. 1, Article 12, Equal Recognition before the Law*.

¹⁶ Neuman, L. (Ed.). (2002). *Access to information: A key to democracy*. The Carter Center.

¹⁷ UN General Assembly. (2006). *UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities*.

Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ (Άρθρο 21), το Διεθνές Σύμφωνο των Ηνωμένων Εθνών για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (Άρθρο 25), τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (Άρθρο 8), τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων (Άρθρο 5), τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Άρθρο 12), τον αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη (Άρθρο 15)¹⁸ και, όπως ήδη αναφέρθηκε, τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (Άρθρο 29).

Σε εθνικό επίπεδο, το Σύνταγμα της Ελλάδας¹⁹, στο άρθρο 5, παράγραφο 1, αναγνωρίζει ότι:

«Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρυσά ήθη.»

Ωστόσο, σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα, οί Έλληνες πολίτες που βρίσκονται σε καθεστώς πλήρους δικαστικής συμπαράστασης, δηλαδή άτομα με νοητική ή/και ψυχοκοινωνική αναπηρία, δεν έχουν δικαίωμα στην πολιτική συμμετοχή.²⁰

Στο Άρθρο 21, παράγραφος 6 του Συντάγματος της Ελλάδας, υπάρχει συγκεκριμένη αναφορά στα άτομα με αναπηρία και στο δικαίωμά τους να συμμετέχουν στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας. Έτσι, σύμφωνα με το Σύνταγμα:²¹

«Τα άτομα με αναπηρία έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας.»

Επίσης, θα πρέπει να τονιστεί ότι το δικαίωμα στην πολιτική συμμετοχή είναι ένα πολυδιάστατο δικαίωμα, δεδομένου ότι περιλαμβάνει τα δικαιώματα: του εκλέγειν, του εκλέγεσθαι, της συμμετοχής σε πολιτικά κόμματα και της συμμετοχής στο χειρισμό δημοσίων υποθέσεων.

1.3.1 Το δικαίωμα του εκλέγειν

Σύμφωνα με το Άρθρο 51, παράγραφος 3 του Συντάγματος της Ελλάδας:²²

«Οι βουλευτές εκλέγονται με άμεση, καθολική και μυστική ψηφοφορία από τους πολίτες που έχουν εκλογικό δικαίωμα, όπως ο νόμος ορίζει. Ο νόμος δεν μπορεί να περιορίσει το εκλογικό δικαίωμα παρά μόνο αν δεν έχει συμπληρωθεί κατώτατο όριο ηλικίας ή για ανικανότητα δικαιοπραξίας ή ως συνέπεια αμετάκλητης ποινικής καταδίκης για ορισμένα εγκλήματα.»

Σύμφωνα με την παραπάνω δήλωση, οι μόνες παράμετροι που εμποδίζουν κάποιον/α να ψηφίζει στην Ελλάδα είναι: i) η ηλικία του/της, ii) αν κάποιος/α βρίσκεται σε καθεστώς πλήρους δικαστικής συμπαράστασης ή/και iii) λόγω ποινικής καταδίκης. Συνεπώς, οι πολίτες που έχουν δικαίωμα ψήφου στην Ελλάδα είναι οι πολίτες που έχουν ελληνική υπηκοότητα²³ και έχουν συμπληρώσει το δέκατο έβδομο (17) έτος ηλικίας κατά το έτος που πραγματοποιούνται οι εκλογές.²⁴ Οι παραπάνω δύο προϋποθέσεις -υπηκοότητα και ηλικία- μαζί με την εγγραφή

¹⁸ Council of Europe. (1996). *European Social Charter* (Revised).

¹⁹ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (2008). *Το Σύνταγμα της Ελλάδος*.

²⁰ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (1984). Προεδρικό Διάταγμα, Αρ. Φύλλου 456. *Αστικός Κώδικας*. Αθήνα, 24 Οκτωβρίου.

²¹ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (2008). *Το Σύνταγμα της Ελλάδος*.

²² ο.π.

²³ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (2012). Προεδρικό Διάταγμα 26, Αρ. Φύλλου 57. *Κωδικοποίηση σ' ενιαίο κείμενο των διατάξεων της νομοθεσίας για την εκλογή βουλευτών*. Αθήνα, 5 Ιουνίου.

²⁴ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (2016). Νόμος 4406, Αρ. Φύλλου 133. *Αναλογική εκπροσώπηση των πολιτικών κομμάτων, διεύρυνση του δικαιώματος εκλέγειν και άλλες διατάξεις περί εκλογής Βουλευτών*. Αθήνα, 26 Ιουλίου.

στους εκλογικούς καταλόγους, είναι απαραίτητες προϋποθέσεις ώστε κάποιος/α να μπορεί να ασκήσει το δικαίωμα ψήφου.²⁵

Με το Άρθρο 51, παράγραφος 3 του Συντάγματος, θεσπίζονται επίσης: *η αρχή της αμεσότητας, η αρχή της καθολικότητας της ψήφου και η αρχή της μυστικότητας της ψήφου.*²⁶ Όσον αφορά την *ισότητα της ψήφου*, αυτή διασφαλίζεται από την αρχή της ισότητας. Ομοίως, *η αρχή της ατομικότητας της ψηφοφορίας* καθορίζεται από τα Άρθρα 51, παράγραφος 2, και Άρθρο 54 παράγραφοι 1-3 του Συντάγματος, ενώ το δικαίωμα ψήφου ασκείται ατομικά από κάθε ψηφοφόρο.²⁷ Τέλος, σύμφωνα με το Σύνταγμα, η άσκηση του δικαιώματος ψήφου είναι υποχρεωτική. Ωστόσο, από το 2001, με την τότε αναθεώρηση του Συντάγματος, καταργήθηκε ο νόμος που επέβαλε ποινικές κυρώσεις στους πολίτες που δε συμμετείχαν στις εκλογές.²⁸

1.3.2 Το δικαίωμα του εκλέγεσθαι

Σύμφωνα με το Άρθρο 55, παράγραφος 1 του Συντάγματος, οι προϋποθέσεις για να μπορεί ένας/μία Έλληνας/Ελληνίδα πολίτης να είναι υποψήφιος/α στις εκλογές (σε δημοτικό, περιφερειακό, εθνικό ή/και ευρωπαϊκό επίπεδο) είναι να έχει δικαίωμα ψήφου και να έχει συμπληρώσει την ηλικία των 25 ετών κατά την ημέρα των εκλογών στις οποίες επιθυμεί να είναι υποψήφιος/α.²⁹ Επίσης, χρειάζεται να προστεθεί εδώ ότι στο Άρθρο 56 του Συντάγματος, το οποίο περιγράφει τους περιορισμούς όπου κάποιος/α δε μπορεί, εν τέλει, να είναι υποψήφιος/α στις εκλογές κι αν ικανοποιεί τις απαιτήσεις τους Άρθρου 55, δεν υπάρχει καμία αναφορά στην αναπηρία ως περιοριστικός παράγοντας. Με άλλα λόγια, τα άτομα με αναπηρία, εφόσον πληρούν τις προϋποθέσεις του Άρθρου 55 του Συντάγματος, έχουν το δικαίωμα του εκλέγεσθαι.

1.3.3 Συμμετοχή στο χειρισμό δημόσιων υποθέσεων

Το Ελληνικό Σύνταγμα προβλέπει ότι κάθε Έλληνας/Ελληνίδα πολίτης, με ή χωρίς αναπηρία, που έχει δικαίωμα ψήφου - χωρίς οποιονδήποτε άλλο περιορισμό - έχει επίσης την ελευθερία να ιδρύσει ή/και να συμμετάσχει σε πολιτικά κόμματα. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το Άρθρο 29, παράγραφος 1.³⁰

«Έλληνες πολίτες που έχουν το εκλογικό δικαίωμα μπορούν ελεύθερα να ιδρύουν και να συμμετέχουν σε πολιτικά κόμματα, που η οργάνωση και η δράση τους οφείλει να εξυπηρετεί την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος. Πολίτες που δεν απέκτησαν ακόμη το δικαίωμα να εκλέγουν μπορούν να συμμετέχουν στα τμήματα νέων των κομμάτων.»

Το Σύνταγμα, επίσης, προβλέπει το δικαίωμα των Ελλήνων πολιτών, με ή χωρίς αναπηρία, να συμμετέχουν σε μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς και σωματεία. Ειδικότερα, σύμφωνα με το Άρθρο 12, παράγραφοι 1 και 2:³¹

*«1. Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνιστούν ενώσεις και μη κερδοσκοπικά σωματεία, τηρώντας τους νόμους, που ποτέ όμως δεν μπορούν να εξαρτήσουν την άσκηση του δικαιώματος αυτού από προηγούμενη άδεια.
2. Το σωματείο δεν μπορεί να διαλυθεί για παράβαση του νόμου ή ουσιώδους διάταξης του καταστατικού του, παρά μόνο με δικαστική απόφαση.»*

Το προαναφερθέν άρθρο αναφέρεται και στο δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία να ιδρύουν και να συμμετέχουν σε αναπηρικές οργανώσεις, που αποτελεί και βασική αρχή της Σύμβασης των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες.

²⁵ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (2012). Προεδρικό Διάταγμα 26, Αρ. Φύλλου 57. *Κωδικοποίηση σ' ενιαίο κείμενο των διατάξεων της νομοθεσίας για την εκλογή βουλευτών*. Αθήνα, 5 Ιουνίου.

²⁶ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (2008). *Το Σύνταγμα της Ελλάδος*.

²⁷ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (2012). Προεδρικό Διάταγμα 26, Αρ. Φύλλου 57. *Κωδικοποίηση σ' ενιαίο κείμενο των διατάξεων της νομοθεσίας για την εκλογή βουλευτών*. Αθήνα, 5 Ιουνίου.

²⁸ Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.). (2019). *Ανθρώπινα δικαιώματα και άτομα με αναπηρία: Εναλλακτική έκθεση Ε.Σ.Α.μεΑ., απαντήσεις στον Κατάλογο Θεμάτων, και Λίστα Συστάσεων (προσεχώς)*.

²⁹ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (2008). *Το Σύνταγμα της Ελλάδος*.

³⁰ ο.π

³¹ ο.π

1.3.4 Πολιτική συμμετοχή και πρόσβαση στην πληροφορία

Αδιαμφισβήτητα, βασικός παράγοντας στην ενίσχυση της συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στην πολιτική και δημόσια ζωή είναι η πρόσβαση στην πληροφορία. Στο ελληνικό νομικό πλαίσιο έχουν θεσπιστεί μερικοί νόμοι και υπουργικές αποφάσεις που αναφέρονται συγκεκριμένα στην πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στην πληροφορία. Σημαντικό ρόλο για την παραγωγή αυτών των νομοθετημάτων διαδραμάτισε η κύρωση της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, στην οποία η αρχή της πρόσβασης στην πληροφορία κατέχει σημαντικό ρόλο.

Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά τη νομοθεσία, ο νόμος 4488/2017, που αφορά στην εφαρμογή και παρακολούθηση της Σύμβασης, ορίζει ότι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης θα πρέπει να λάβουν μέτρα ώστε τα άτομα με αναπηρία να μην υφίστανται διακρίσεις στην πρόσβασή τους στην πληροφορία.³² Η Κοινή Υπουργική Απόφαση 3586/2018 περιγράφει τις ενέργειες που πρέπει να λάβουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ώστε να εξασφαλίσουν ότι τα άτομα με αναπηρία έχουν πρόσβαση στις πληροφορίες που τους παρέχονται.³³ Τέλος, όσον αφορά την προσβασιμότητα των ιστοσελίδων και των εφαρμογών για φορητές συσκευές των οργανισμών του δημόσιου τομέα, αυτές ορίζονται τόσο από την Υπουργική Απόφαση Φ.40.4/1/989,³⁴ όσο και από το νόμο 4591/2019, ο οποίος ενσωματώνει την οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2016/2102 σχετικά με την προσβασιμότητα των ιστοσελίδων και των εφαρμογών για φορητές συσκευές των οργανισμών του δημόσιου τομέα.³⁵

2 Εστιάζοντας στα εμπόδια που αποτρέπουν την ενεργό συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία στην πολιτική ζωή

Παρά το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο που διασφαλίζει και προστατεύει το δικαίωμα στην πολιτική συμμετοχή όλων των Ελλήνων πολιτών, με ή χωρίς αναπηρία, η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, στον Κατάλογο Θεμάτων³⁶ της προς την ελληνική κυβέρνηση διερωτάται αν και σε ποιο βαθμό τα

³² Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (2017). Νόμος 4488, Αρ. Φύλλου 137. *Συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις Δημοσίου και λοιπές ασφαλιστικές διατάξεις, ενίσχυση της προστασίας των εργαζομένων, δικαιώματα ατόμων με αναπηρίες και άλλες διατάξεις*. Αθήνα, 13 Σεπτεμβρίου.

³³ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (2018). Κοινή Υπουργική Απόφαση 3586, Αρ. Φύλλου 5491. *Καθορισμός των μέσων, της διαδικασίας καθώς και κάθε άλλου θέματος τεχνικού ή λεπτομερειακού χαρακτήρα για την διασφάλιση της πρόσβασης των Ατόμων με Αναπηρία στις υπηρεσίες των παροχών υπηρεσιών μέσω μαζικής ενημέρωσης και επικοινωνίας*. Αθήνα, 6 Δεκεμβρίου.

³⁴ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (2012). Υπουργική Απόφαση ΥΑΠ/Φ.40.4/1/989, Αρ. Φύλλου 1301. *Κύρωση Πλαισίου Παροχής Υπηρεσιών Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης*. Αθήνα, 12 Απριλίου.

³⁵ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (2019). Νόμος 4591, Αρ. Φύλλου 19. *Ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία: α) της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/2102 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Οκτωβρίου 2016, για την προσβασιμότητα των ιστοτόπων και των εφαρμογών για φορητές συσκευές των οργανισμών του δημόσιου τομέα και β) του άρθρου 1 της Οδηγίας (ΕΕ) 2017/2455 του Συμβουλίου της 5ης Δεκεμβρίου 2017*. Αθήνα, 12 Φεβρουάριου.

³⁶ Επτά χρόνια μετά την κύρωση της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, το ελληνικό κράτος θα έχει έναν διάλογο με την Επιτροπή των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες κατά τη διάρκεια των εργασιών της 22ης Συνόδου της Επιτροπής στις 3 και 4 Σεπτεμβρίου 2019 στη Γενεύη. Το περιεχόμενο αυτού του διαλόγου θα αφορά στην πρόοδο που έχει κάνει το ελληνικό κράτος ώστε να εναρμονίσει τη νομοθεσία του με τις διατάξεις της Σύμβασης, και στα μέτρα ή τις δράσεις που έχουν εφαρμοστεί μέχρι σήμερα για την προστασία και προώθηση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία στην Ελλάδα. Ενώψει αυτής της συνάντησης, η Επιτροπή δημοσίευσε και κοινοποίησε/απέστειλε στην ελληνική κυβέρνηση έναν Κατάλογο Θεμάτων (List of Issues) σχετικά με την αρχική έκθεση που είχε υποβάλει η τελευταία τον Ιούνιο του 2015 στην Επιτροπή περιγράφοντας τις δράσεις που είχε κάνει από την κύρωση της Σύμβασης μέχρι και τα μέσα του 2015.

άτομα με αναπηρία στην Ελλάδα, ιδιαίτερα τα άτομα με νοτική ή/και ψυχοκοινωνική αναπηρία, μπορούν να απολαύσουν το δικαίωμά τους στην πολιτική συμμετοχή.³⁷ Συγκεκριμένα, η Επιτροπή ρωτά την ελληνική κυβέρνηση σχετικά με:

«• Την πλήρη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία, ιδιαίτερα των ατόμων με νοτική αναπηρία και αυτών που εξασκούνται να διαβιούν σε ιδρύματα, στην πολιτική και δημόσια ζωή,

• Την πλήρη προσβασιμότητα των διαδικασιών ψηφοφορίας, των εγκαταστάσεων και των υλικών, συμπεριλαμβανομένης της πληροφορίας σε μορφές όπως η μορφή εύκολη για ανάγνωση, η γραφή Braille και η νοηματική γλώσσα.»³⁸

Υπάρχουν, λοιπόν, εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία στην Ελλάδα, τα οποία δεν τους επιτρέπουν να απολαύσουν το δικαίωμά τους στην πολιτική συμμετοχή; Εάν ναι, ποια είναι αυτά τα εμπόδια; Η ενότητα αυτή, στοχεύει να αναδείξει τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία, τα οποία θέτουν φραγμούς στην ισότιμη συμμετοχή τους στην πολιτική ζωή της χώρας.

2.1 Στέρηση της δικαιοπρακτικής ικανότητας των ατόμων με νοτική ή/και ψυχοκοινωνική αναπηρία

Ένα από τα πιο μελανά σημεία σε σχέση με τη δυνατότητα των ατόμων με αναπηρία να απολαμβάνουν τα δικαιώματά τους είναι ο θεσμός της υποκαθιστάμενης λήψης αποφάσεων. Σύμφωνα με αυτό το είδος κηδεμονίας, ένα άτομο, λόγω της νοτικής ή ψυχοκοινωνικής αναπηρίας που έχει, αντιμετωπίζεται ως άτομο που δε μπορεί να πάρει οποιαδήποτε απόφαση αφορά τη ζωή του. Με άλλα λόγια, το εν λόγω άτομο αντιμετωπίζεται από το νόμο ως ένα 'αντικείμενο' όπου ο/η κηδεμόνας ή το δικαστήριο λαμβάνει αποφάσεις για την ζωή του, και όχι ως 'υποκείμενο - φορέας δικαιωμάτων'. Θα λέγαμε ότι αυτό που συμβαίνει είναι μια 'ταύτιση' της δικαιοπρακτικής ικανότητας (legal capacity) με τη νοτική ή ψυχική κατάσταση (mental capacity) ενός ατόμου.³⁹ Η 'ταύτιση' αυτή αποτέλεσε κεντρικό ζήτημα στη δημιουργία της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, υποστηρίζοντας ότι τα συστήματα υποκαθιστάμενης λήψης αποφάσεων είναι ενάντια στη δικαιωματική προσέγγιση της αναπηρίας και, για το λόγο αυτό, θα πρέπει να αντικατασταθούν από συστήματα υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων.⁴⁰ Σύμφωνα με τη Σύμβαση, το 'κλειδί' που θα άρει τα εμπόδια των ατόμων με νοτική ή ψυχοκοινωνική αναπηρία, τα οποία βρίσκονται υπό καθεστώς πλήρους δικαστικής συμπαράστασης, είναι η χρήση μεθόδων εναλλακτικής επικοινωνίας.⁴¹

Συνέπεια της στέρησης της δικαιοπρακτικής ικανότητας ενός ατόμου είναι ότι το συγκεκριμένο άτομο στερείται και την απόλαυση άλλων δικαιωμάτων του, όπως είναι και αυτό της πολιτικής συμμετοχής. Στην Ελλάδα, όπως και στην πλειοψηφία των χωρών της Ευρώπης,⁴² τα άτομα που βρίσκονται υπό καθεστώς πλήρους δικαστικής συμπαράστασης χάνουν αυτόματα και το δικαίωμα ψήφου, χωρίς να αξιολογείται το αν και κατά πόσον το εν λόγω άτομο αντιλαμβάνεται την έννοια της ψήφου.⁴³

³⁷ UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). (2019). List of issues in relation to the initial report of Greece. Ανακτήθηκε 7 Μαΐου 2019 από:

<http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsK0cZ9c06iPa1r3wEJzoMtbwMoHi6Xk7K8ef07VjyavA3B83KL36mXEz7+0WR TKQ3oOVHDDxn1eXyTscYeiXpsGvu8estJexBEo10ksDNWo7>

³⁸ ο.π.

³⁹ Βλέπε, για παράδειγμα, Commissioner for Human Rights. (2012). *Who gets to decide? Right to legal capacity for persons with intellectual and psychosocial disabilities*.

⁴⁰ UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). (2014). *General comment No. 1, Article 12, Equal Recognition before the Law*.

⁴¹ ο.π., και UN General Assembly. (2006). *UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)*.

⁴² European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2014). *The right to political participation of persons with disabilities: Summary*.

⁴³ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (1984). Προεδρικό Διάταγμα, Αρ. Φύλλου 456. *Αστικός Κώδικας*. Αθήνα, 24 Οκτωβρίου.

Ωστόσο, η αλλαγή που αφορά στη μείωση του ορίου ηλικίας προκειμένου ένα άτομο να έχει δικαίωμα ψήφου στην Ελλάδα,⁴⁴ έχει δημιουργήσει ένα παράδοξο στην ελληνική πραγματικότητα. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το νέο νομικό πλαίσιο, ένα άτομο που έχει την ελληνική υπηκοότητα μπορεί να ψηφίσει για πρώτη φορά στην ηλικία των 17 ετών, αντί των 18 που ίσχυε μέχρι και το 2016. Έτσι, ένα παιδί που έχει μια νοητική ή ψυχοκοινωνική αναπηρία και είναι 17 ετών μπορεί να ψηφίσει κανονικά. Ωστόσο, σύμφωνα με τον *Αστικό Κώδικα*, ένα παιδί που έχει μια νοητική ή ψυχοκοινωνική αναπηρία, και δεν μπορεί να φροντίσει το ίδιο για τις υποθέσεις, θα πρέπει, λίγο πριν την ενηλικίωση, να ξεκινήσει τη διαδικασία για στέρηση της δικαιοπρακτικής του ικανότητας. Το παράδοξο που προκύπτει εδώ είναι ότι, ενώ όταν ένα παιδί είναι 17 ετών και ζει μέσα στο υποστηριζόμενο περιβάλλον της οικογένειας του μπορεί να ψηφίσει -προφανώς με την υποστήριξη των γονιών ή των κηδεμόνων του- ένα χρόνο αργότερα, όταν το ίδιο το άτομο ενηλικιωθεί, χάνει αυτό το δικαίωμα γιατί, σύμφωνα με το υπάρχον νομικό πλαίσιο, θα πρέπει να μπει σε καθεστώς πλήρους δικαστικής συμπαράστασης.⁴⁵ Αυτό το 'χάσμα' αφήνει χώρο για σκέψη σε σχέση με το κατά πόσον τελικά, στο πλαίσιο ενός συστήματος υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων, μέσα από την κατάλληλη εκπαίδευση και την παροχή πληροφορίας σε προσβάσιμες μορφές, τα άτομα με νοητική ή/και ψυχοκοινωνική αναπηρία θα μπορούσαν να απολαύσουν το δικαίωμα ψήφου.

2.2 Γυναίκες με αναπηρία και πολιτική συμμετοχή

Μετά τους αγώνες του φεμινιστικού κινήματος για το δικαίωμα ψήφου, και ιδιαίτερα των γυναικείου κινήματος,⁴⁶ οι γυναίκες, με ή χωρίς αναπηρία, έχουν τα ίδια πολιτικά δικαιώματα με τους άνδρες στην Ελλάδα από το 1956.⁴⁷ Ωστόσο, αυτό που παρατηρείται είναι η έλλειψη ενθάρρυνσης των γυναικών να συμμετέχουν ακόμα πιο ενεργά στην πολιτική ζωή, και ακόμα περισσότερο των γυναικών με αναπηρία, που αποτελούν μια από τις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες.

Το 2013, η Επιτροπή για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών, στις Τελικές Παρατηρήσεις της προς το ελληνικό κράτος, για το πώς το τελευταίο συμμορφώνεται με τις διατάξεις της Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών, εξέφρασε την ανησυχία της σχετικά με τη μικρή συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική ζωή της χώρας. Για τον λόγο αυτό, η Επιτροπή συνέστησε στο ελληνικό κράτος να προβεί σε δράσεις για την ευαισθητοποίηση και την προώθηση των δικαιωμάτων των γυναικών, ώστε αυτές να συμμετέχουν ενεργά τόσο στη δημόσια όσο και στην πολιτική ζωή της χώρας.⁴⁸ Πιο συγκεκριμένα, η σύσταση της Επιτροπής ήταν η εξής:

«Παροχή κατάρτισης σχετικά με την ισότητα των φύλων στους πολιτικούς, τους δημοσιογράφους, τους εκπαιδευτικούς, τους τοπικούς αξιωματούχους και τους ηγέτες της κοινωνίας των πολιτών, ιδιαίτερα των ανδρών, προκειμένου να ενισχυθεί η κατανόηση ότι, η πλήρης, ελεύθερη και δημοκρατική συμμετοχή των γυναικών σε ισότιμη βάση με τους άνδρες στην πολιτική και δημόσια ζωή αποτελεί προϋπόθεση για την πλήρη εφαρμογή της Σύμβασης.»⁴⁹

⁴⁴ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (2016). Νόμος 4406, Αρ. Φύλλου 133. *Αναλογική εκπροσώπηση των πολιτικών κομμάτων, διεύρυνση του δικαιώματος εκλέγειν και άλλες διατάξεις περί εκλογής Βουλευτών*. Αθήνα, 26 Ιουλίου.

⁴⁵ ο.π.

⁴⁶ Pankhurst, H. (2018). *Deeds not words: The story of women's rights - then and now*. London, Sceptre; Mayhall, L. (2003). *The Militant suffrage movement. Citizenship and resistance in Britain, 1860-1930*. New York, NY: Oxford University Press; Fawcett, M. (2016). *Women's Suffrage: A short history of a great movement*. CreateSpace Independent Publishing Platform; Winsor, M. (1914). 'The militant suffrage movement'. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 56, Women in Public Life (Nov), 134-142.

⁴⁷ Βαρίκα, Ε. (1987). *Η εξέγερση των κυριών: Η γένεση μιας φεμινιστικής συνείδησης στην Ελλάδα 1833-1907*. Αθήνα: Foundation of Research and Education, Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, Σαμίου, Δήμητρα (1989). «Τα Πολιτικά Δικαιώματα των Ελληνίδων (1864 - 1952)». *Μνήμων*, 12:161-172.

⁴⁸ UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women (2013). *Concluding observations on the seventh periodic report of Greece adopted by the Committee at its fifty fourth session (11 February - 1 March 2013)*.

⁴⁹ ο.π.

Παρ' όλα αυτά, σε ότι αφορά τις γυναίκες με αναπηρία, μέχρι σήμερα δεν έχει υπάρξει καμία συγκεκριμένη δράση ή πρωτοβουλία που να στοχεύει στην ευαισθητοποίηση και την προώθηση των δικαιωμάτων τους. Παραδείγματος χάριν, στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2016-2020, ενώ γίνεται αναφορά στη σημασία της συμμετοχής των γυναικών σε δομές εξουσίας ή/και λήψεις αποφάσεων, δεν προβλέπεται κάποια δράση που να έχει ως ομάδα-στόχο τις γυναίκες με αναπηρία.⁵⁰

2.3 Τα εμπόδια των ατόμων με αναπηρία που διαβιούν σε ιδρύματα κλειστού τύπου ή των πολιτών που νοσηλεύονται κατά τη διάρκεια διεξαγωγής των εκλογών

Δεν προβλέπονται μέτρα για το πώς οι πολίτες, με ή χωρίς αναπηρία, οι οποίοι είτε διαμένουν σε ιδρύματα (π.χ. άτομα με σοβαρή κινητική αναπηρία) είτε έχουν ανάγκη προσωρινής νοσηλείας για κάποιο θέμα υγείας τους κατά την περίοδο διεξαγωγής των εκλογών, θα μπορούσαν να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η πλειοψηφία των εκλογικών τμημάτων σε όλη τη χώρα είναι μη προσβάσιμα, όπως επίσης ότι δεν επιτρέπεται η μεταφορά της κάλπης εκτός του εκλογικού τμήματος, τα άτομα με σοβαρή σωματική αναπηρία, τα οποία δε βρίσκονται σε καθεστώς πλήρους δικαστικής συμπαράστασης και ως εκ τούτου έχουν δικαίωμα ψήφου, δε μπορούν να ασκήσουν το δικαίωμά τους γιατί δεν υπάρχει καμία σχετική διάταξη που να προβλέπει τον τρόπο με τον οποίο οι πολίτες αυτοί θα μπορούσαν να μεταφερθούν στα εκλογικά κέντρα ώστε να ασκήσουν το δικαίωμα ψήφου.⁵¹ Ενώ υπάρχουν εναλλακτικοί τρόποι ψηφοφορίας από απόσταση, όπως ψηφοφορία μέσω ταχυδρομείου ή με πληρεξούσιο, κανένας από αυτούς τους τρόπους δεν έχει υιοθετηθεί στην Ελλάδα.

2.4 Προσβασιμότητα εκλογικών κέντρων

Τα εκλογικά κέντρα είναι συνήθως απρόσιτα για τα άτομα με σωματικές αναπηρίες, και ιδιαίτερα για τους χρήστες αναπηρικών αμαξιδίων. Για παράδειγμα, πολύ συχνά, επειδή η κάλη των εκλογών δεν επιτρέπεται να μετακινηθεί έξω από το εκλογικό τμήμα, οι χρήστες αναπηρικών αμαξιδίων ασκούν το δικαίωμα ψήφου είτε στο αυτοκίνητο είτε στην τουαλέτα. Επίσης, τα παραβάν δεν είναι προσβάσιμα στους χρήστες αναπηρικών αμαξιδίων ή στα άτομα με χαμηλό ανάστημα, επειδή ο πάγκος στον οποίο μπορούν να αφήσουν τα ψηφοδέλτια, να σημειώσουν τον σταυρό προτίμησής τους και να βάλουν το ψηφοδέλτιο στο σχετικό φάκελο, είναι αρκετά ψηλά για αυτούς. Οι τυφλοί δεν είναι ποτέ σίγουροι για τον τελικό προορισμό της ψήφου τους, ενώ οι κωφοί χρειάζεται να μαντέψουν ποια είναι η σωστή κάλη, ιδίως σε περιπτώσεις ταυτόχρονης πολλαπλής διαδικασίας ψηφοφορίας (π.χ. όπως το 2019, κατά τη διάρκεια των περιφερειακών, δημοτικών και ευρωπαϊκών εκλογών). Παρά τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία στην άσκηση του δικαιώματος ψήφου, θα πρέπει να διατηρηθεί η μυστικότητα της ψηφοφορίας.⁵²

Επιπρόσθετα, τόσο ο Εκλογικός Κώδικας,⁵³ όσο και η σχετική Εγκύκλιος που αφορά στις εκλογές, και συνηθίζεται να δημοσιεύεται από το Υπουργείο Εσωτερικών λίγο πριν από τη διεξαγωγή τους, αναφέρονται στην υποχρέωση των μελών της εφορευτικής επιτροπής να βοηθήσουν τα άτομα με αναπηρία ώστε να ασκήσουν το δικαίωμα ψήφου, σε περίπτωση που ζητηθεί η οποιαδήποτε βοήθεια. Η βοήθεια αυτή, ωστόσο, απευθύνεται στην ουσία κυρίως σε άτομα με σωματικές/κινητικές αναπηρίες, και όχι στους τυφλούς ή μερικώς βλέποντες, τους

⁵⁰ Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων. (2017). *Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2016-2020*. Αθήνα. Υπουργείο Εσωτερικών.

⁵¹ Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.). (2019). *Ανθρώπινα δικαιώματα και άτομα με αναπηρία: Εναλλακτική έκθεση Ε.Σ.Α.μεΑ., απαντήσεις στον Κατάλογο Θεμάτων, και Συστάσεις (προσεχώς)*; Academic Network of European Disability Experts (ANED). (2013). *Country reports on citizenship and political participation for Greece 2013*.

⁵² Ο παρακάτω σύνδεσμος περιέχει έναν χρήσιμο οδηγό αναφορικά με τα μέτρα που θα μπορούσαν να ληφθούν ώστε να καταστούν τα εκλογικά κέντρα προσβάσιμα <https://www.ada.gov/votingchecklist.htm>

⁵³ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (2012). Προεδρικό Διάταγμα 26, Αρ. Φύλλου 57. *Κωδικοποίηση σ' ενιαίο κείμενο των διατάξεων της νομοθεσίας για την εκλογή βουλευτών*. Αθήνα, 5 Ιουνίου.

κωφούς ή βαρήκοους, τα άτομα με νοητική αναπηρία. Μέτρα για την παροχή εναλλακτικών μέσων επικοινωνίας ή βοήθειας, όπως οδηγοί, αναγνώστες ή διερμηνείς στη νοηματική γλώσσα, ώστε να καλυφθούν τυχόν ανάγκες και αυτών των ψηφοφόρων με αναπηρία, δεν υπάρχουν. Για παράδειγμα, στην Εγκύκλιο 17 που δημοσιεύθηκε από το Υπουργείο Εσωτερικών το 2019,⁵⁴ και αφορούσε τόσο τις εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, όσο και τις περιφερειακές και δημοτικές εκλογές που διεξήχθησαν στις 26 Μαΐου 2019, υπήρχε αναφορά σε διευκολύνσεις που πρέπει να δοθούν στα άτομα με αναπηρία, όπως, για παράδειγμα, προτεραιότητα έναντι άλλων πολιτών για την άσκηση του εκλογικού τους δικαιώματος ή κάποιες διευκολύνσεις για τα άτομα με κινητική αναπηρία όταν τα εκλογικά κέντρα δεν είναι προσβάσιμα.⁵⁵ Παρ' όλα αυτά, δεν υπήρχε καμία αναφορά σε άλλες κατηγορίες αναπηρίας, π.χ. τυφλούς, κωφούς, άτομα με νοητική αναπηρία, και ούτω καθεξής, σε περίπτωση που χρειαστεί κάποια πρόσθετη βοήθεια.

2.5 Προσβασιμότητα εκλογικού υλικού

Τα προγράμματα της προεκλογικής εκστρατείας των πολιτικών κομμάτων δεν είναι διαθέσιμα σε άλλες προσβάσιμες μορφές, όπως στη γραφή Braille, σε κείμενο με μεγάλους χαρακτήρες, σε μορφή εύκολη για ανάγνωση ή στη νοηματική γλώσσα. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια των τηλεοπτικών πολιτικών συζητήσεων ή συνεντεύξεων με εκπροσώπους των πολιτικών κομμάτων, δεν έχει υπάρξει μέχρι τώρα κάποια πρωτοβουλία για την παροχή διερμηνείας στη νοηματική γλώσσα ή υποτιτλισμό για τους κωφούς ή βαρήκοους.

Σύμφωνα με τον Εκλογικό Κώδικα, το εκλογικό υλικό όπως τα ψηφοδέλτια, πρέπει να είναι διαθέσιμα μόνο σε έντυπη μορφή, σε λευκό χρώμα και ορθογώνιο σχήμα.⁵⁶ Όμως, οι συγκεκριμένες αυτές απαιτήσεις αποτελούν εμπόδιο για τους τυφλούς ή τους μερικώς βλέποντες. Για παράδειγμα, δεν προβλέπεται καμία άλλη εναλλακτική μορφή τους, όπως σε γραφή Braille ή σε κείμενο με χρήση μεγαλύτερου μέγεθος γραμματοσειράς για τους μερικώς βλέποντες ή/και σε χρώμα που είναι πιο φιλικό στους μερικώς βλέποντες.

Οι εκλογικοί κατάλογοι και τα εκλογικά κέντρα στα οποία οι εγγεγραμμένοι ψηφοφόροι θα πρέπει να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα συνηθίζεται να αναρτώνται στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Εσωτερικών αλλά και στις ιστοσελίδες των δήμων και των περιφερειών. Ωστόσο, το περιεχόμενο των εκλογικών καταλόγων και οι πληροφορίες σχετικά με τα εκλογικά κέντρα δεν είναι διαθέσιμα σε μορφή προσβάσιμη για τα άτομα με αναπηρία.

Τέλος, σύμφωνα με το υπάρχον νομικό πλαίσιο, τα άτομα με αναπηρία δεν έχουν δικαίωμα να επιλέξουν τα ίδια το άτομο που επιθυμούν να τους βοηθήσει για την άσκηση του εκλογικού τους δικαιώματος. Αντίθετα, μόνο τα μέλη των εφορευτικών επιτροπών, και κυρίως οι δικαστικοί αντιπρόσωποι, προβλέπεται ότι μπορούν να βοηθήσουν τους πολίτες-ψηφοφόρους με αναπηρία. Όμως, η πρακτική αυτή εγείρει ερωτήματα για το κατά πόσο διασφαλίζεται η μυστικότητα της ψήφου.⁵⁷

2.6 Έλλειψη επαρκούς εκπαίδευσης των μελών των εφορευτικών επιτροπών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία

Η έλλειψη επαρκούς κατάρτισης των μελών των εφορευτικών επιτροπών, ιδιαίτερα των δικαστικών αντιπροσώπων που έχουν και την ευθύνη για τη διεξαγωγή της εκλογικής διαδικασίας στα εκλογικά κέντρα, αποτελεί ένα επίσης κρίσιμο εμπόδιο στην ομαλή άσκηση από τα άτομα με αναπηρία του εκλογικού τους δικαιώματος. Το εμπόδιο αφορά περισσότερο σε άτομα με νοητική ή ψυχοκοινωνική αναπηρία, όπου, λόγω των

⁵⁴ Υπουργείο Εσωτερικών. (2019). Εγκύκλιος 17. Διευκολύνσεις για την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από πολίτες με αναπηρία στις αυτοδιοικητικές εκλογές της 26^{ης} Μαΐου 2019 και τις επαναληπτικές τους, καθώς και τις εκλογές για την ανάδειξη των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 26^{ης} Μαΐου 2019.

⁵⁵ Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.). (2019). *Ανθρώπινα δικαιώματα και άτομα με αναπηρία: Εναλλακτική έκθεση Ε.Σ.Α.μεΑ., απαντήσεις στον Κατάλογο Θεμάτων, και Συστάσεις (προσεχώς)*.

⁵⁶ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (2012). Προεδρικό Διάταγμα 26, Αρ. Φύλλου 57. *Κωδικοποίηση σ' ενιαίο κείμενο των διατάξεων της νομοθεσίας για την εκλογή βουλευτών*. Αθήνα, 5 Ιουνίου.

⁵⁷ ο.π.

στερεοτύπων και των προκαταλήψεων που υπάρχουν απέναντί τους, σε κάποιες περιπτώσεις αμφισβητείται το δικαίωμά τους να ψηφίσουν, ή ακόμα και δεν τους επιτρέπεται κάτι τέτοιο. Έτσι, ενώ άτομα με νοητική ή/και ψυχοκοινωνική αναπηρία έχουν συμπεριληφθεί στους εκλογικούς καταλόγους, πράγμα που σημαίνει ότι πληρούσαν τα κριτήρια ώστε να δικαιούνται το δικαίωμα ψήφου, οι δικαστικοί αντιπρόσωποι δεν τους επέτρεψαν να ψηφίσουν κρίνοντας ότι τα άτομα αυτά, βάσει της αναπηρίας τους, θα έπρεπε να βρίσκονται σε καθεστώς δικαστικής συμπαράστασης. Ωστόσο, αν κάποιος/α έχει συμπεριληφθεί στους εκλογικούς καταλόγους, αυτομάτως αυτό σημαίνει ότι έχει δικαίωμα ψήφου και, συνεπώς, δεν επιτρέπεται στους δικαστικούς αντιπροσώπους να τον εμποδίσουν να ασκήσει το εκλογικό του δικαίωμα. Επομένως, εάν υπήρχε επαρκής κατάρτιση σχετικά με τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, τότε τα άτομα με νοητική ή ψυχοκοινωνική αναπηρία δε θα ήταν αποδέκτες τέτοιων συμπεριφορών.

2.7 Το δικαίωμα του εκλέγεσθαι και τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία

Παρόλο που τα άτομα με αναπηρία έχουν το δικαίωμα του εκλέγεσθαι, σε ίση βάση με τα άτομα χωρίς αναπηρία, η αλήθεια είναι ότι αυτά που τελικά έχουν καταφέρει μέχρι στιγμής να εκλεγούν είναι μόνο λίγα. Ο λόγος αυτού του χαμηλού ποσοστού συμμετοχής μπορεί να εξηγηθεί ως ένας συνδυασμός διαφόρων παραγόντων, όπως προσωπικοί, επαγγελματικοί, οικονομικοί ή/και κοινωνικοί παράγοντες που τους εμποδίζουν να θέσουν υποψηφιότητα για κάποιο πολιτικό αξίωμα, τόσο σε τοπικό επίπεδο (π.χ. δημοτικές και περιφερειακές εκλογές), όσο και σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Εάν καταφέρουν να εκλεγούν, τότε ως εκλεγμένοι αντιπρόσωποι των δήμων υποστηρίζονται με την αύξηση της αμοιβής που καταβάλλεται στους εκλεγμένους αντιπροσώπους.⁵⁸ Επίσης, ένας τυφλός Αντιδήμαρχος μπορεί να προσλάβει ειδικό βοηθό.⁵⁹ Όμως, αυτού του είδους οι παροχές αφορούν μόνο συγκεκριμένες κατηγορίες εκλεγμένων αντιπροσώπων με αναπηρία και όχι όλες τις κατηγορίες εκλεγμένων πολιτικών υπαλλήλων με αναπηρία.⁶⁰

2.8 Πρόσβαση στη πληροφορία

Τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν επίσης εμπόδια αναζήτησης πληροφοριών σχετικών με τις εκλογές στο διαδίκτυο, αφού ένας μεγάλος αριθμός ιστοσελίδων δεν είναι προσβάσιμος. Ενώ η ιστοσελίδα του Υπουργείου Εσωτερικών⁶¹ φαίνεται να συμμορφώνεται με τα πρότυπα προσβασιμότητας WCAG 2.0, είναι αμφίβολο εάν οι ιστοσελίδες των δήμων και των περιφερειών, που έχουν σημαντικό ρόλο κατά την εκλογική διαδικασία, είναι προσβάσιμες στα άτομα με αναπηρία. Επίσης, η ιστοσελίδα της Πρωτοβουλίας της Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης ή OpenGov, όπου τα άτομα με αναπηρία μπορούν να συμμετέχουν ελεύθερα στη διαβούλευση και τη χάραξη νέων πολιτικών, δε συμμορφώνεται με τα πρότυπα προσβασιμότητας του WCAG 2.0.⁶² Η ιστοσελίδα του Εθνικού Τυπογραφείου, το οποίο είναι υπεύθυνο για τη διάδοση της ελληνικής νομοθεσίας, επίσης δε συμμορφώνεται με τα πρότυπα προσβασιμότητας του WCAG 2.0.⁶³ Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι, σχεδόν όλο το υλικό που έχει αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του Εθνικού Τυπογραφείου, όπως νόμοι, προεδρικά διατάγματα, υπουργικές

⁵⁸ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (2010). Νόμος 3852, Αρ. Φύλλου 87. *Νέα Αρχιτεκτονική της ΑυτοΔιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης*. Αθήνα, 7 Ιουνίου.

⁵⁹ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (2011). Νόμος 3979, Αρ. Φύλλου. 138. Για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση και λοιπές διατάξεις. Αθήνα, 16 Ιουνίου.

⁶⁰ Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.). (2019). *Ανθρώπινα δικαιώματα και άτομα με αναπηρία: Εναλλακτική έκθεση Ε.Σ.Α.μεΑ., απαντήσεις στον Κατάλογο Θεμάτων, και Συστάσεις (προσεκώς)*.

⁶¹ Στον έλεγχο που πραγματοποιήσαμε για το κατά πόσο η ιστοσελίδα του Υπουργείου Εσωτερικών τηρεί τα πρότυπα προσβασιμότητας WCAG 2.0, τα αποτελέσματα που λάβαμε ήταν τα εξής: **Συνολική βαθμολογία: 98. Προβλήματα: Τα χρώματα φόντου και προσκηνίου δεν έχουν επαρκή λόγο αντίθεσης. Φιλικό για χρήση πληκτρολογίου: Ναι, πλήρως. Χρήση ετικετών ARIA tags: Ναι.**

⁶² **OpenGov:** Δε συμμορφώνεται πλήρως με τις οδηγίες WCAG 2.0, επίπεδο AA (πολλά σφάλματα) (Ε.Σ.Α.μεΑ. 2019).

⁶³ **Εθνικό Τυπογραφείο:** Δε συμμορφώνεται πλήρως με τις οδηγίες WCAG 2.0, επίπεδο AA (λίγα σφάλματα) (Ε.Σ.Α.μεΑ. 2019).

αποφάσεις, και ούτω καθεξής, δεν είναι διαθέσιμο σε προσβάσιμες μορφές. Ομοίως με το OpenGov και το Εθνικό Τυπογραφείο, η ιστοσελίδα της Βουλής των Ελλήνων, ενώ φαίνεται προσβάσιμη (π.χ. εμφανίζονται στην αριστερή στήλη εικονίδια που σχετίζονται με την αναπηρία σηματοδοτώντας έτσι ότι η ιστοσελίδα είναι 'φιλική' στα άτομα με αναπηρία) τα αποτελέσματα του ελέγχου για το κατά πόσον η ιστοσελίδα συμμορφώνεται με τα πρότυπα WCAG 2.0 έδειξε ότι δεν είναι προσβάσιμη.⁶⁴

2.9 Πολιτικά κόμματα, άτομα με αναπηρία και πρόσβαση στην πληροφορία

Εμπόδια εντοπίζονται και μεταξύ της σχέσης των ατόμων με αναπηρία και των πολιτικών κομμάτων. Για παράδειγμα, μέχρι σήμερα (άνοιξη 2019), τα κυβερνητικά προγράμματα των κομμάτων δεν ήταν διαθέσιμα σε εναλλακτικές μορφές, όπως σε Braille για τους τυφλούς ή τους μερικώς βλέποντες, ή σε μορφή εύκολη για ανάγνωση (easy-to-read) για άτομα με νοητικές αναπηρίες.

Όσον αφορά τις ιστοσελίδες των πολιτικών κομμάτων, από όπου τα άτομα με αναπηρία θα μπορούσαν εύκολα να αντλήσουν πληροφορίες για τις θέσεις ή τις δράσεις των πολιτικών κομμάτων, και συνεπώς να ενισχύσουν την εμπλοκή τους στην πολιτική ζωή, αυτές, δυστυχώς, δεν είναι προσβάσιμες. Ο έλεγχος για το κατά πόσον οι ιστοσελίδες των πολιτικών κομμάτων τηρούν τα πρότυπα προσβασιμότητας WCAG 2.0 έδειξε ότι δεν τα τηρούν.⁶⁵ Τα αποτελέσματα του ελέγχου απεικονίζονται στον πίνακα που ακολουθεί:

Αποτελέσματα προσβασιμότητας των ιστοσελίδων των πολιτικών κομμάτων με το πρότυπο WCAG 2.0				
Πολιτικά κόμματα	Συνολική βαθμολογία	Προβλήματα	Φιλικό για χρήση πληκτρολόγιου	Χρήση ετικετών ARIA tags
ΣΥΡΙΖΑ	60	<ul style="list-style-type: none"> - Τα χρώματα φόντου και προσκηνίου δεν έχουν επαρκή λόγο αντίθεσης - Τα στοιχεία φόρμας δεν σχετίζονται με ετικέτες - Τα στοιχεία <frame> ή <iframe> δεν έχουν τίτλο - Οι σύνδεσμοι δεν έχουν διακριτό όνομα 	Μερικώς	Όχι, (μόνο η aria-hidden χρησιμοποιείται)
Νέα Δημοκρατία	80	<ul style="list-style-type: none"> - Τα χρώματα φόντου και προσκηνίου δεν έχουν επαρκή λόγο αντίθεσης - Οι εικόνες δεν έχουν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα [alt] - Οι σύνδεσμοι δεν έχουν διακριτό όνομα 	Όχι	Όχι
ΚΙΝΑΛ	86	<ul style="list-style-type: none"> - Τα χρώματα φόντου και προσκηνίου δεν έχουν επαρκή λόγο αντίθεσης - Οι σύνδεσμοι δεν έχουν διακριτό όνομα - Το [user-scalable = «όχι»] χρησιμοποιείται στο στοιχείο <meta name = «viewport»> ή το χαρακτηριστικό [maximumscale] είναι μικρότερο από 5 	Όχι	Όχι

⁶⁴ **Ελληνικό Κοινοβούλιο:** *Δε συμμορφώνεται πλήρως με τις οδηγίες WCAG 2.0, επίπεδο AA (λίγα σφάλματα)* (Ε.Σ.Α.μεΑ. 2019)

⁶⁵ Λόγω της πληθώρας των πολιτικών κομμάτων που ήταν υποψήφια στις Ευρωεκλογές του 2019, η επιλογή του δείγματος βασίστηκε στη δυναμική τους όπως αυτή προέκυψε κατά τη διάρκεια των δημοσκοπήσεων ενόψει των Ευρωεκλογών. Ο έλεγχος προσβασιμότητας πραγματοποιήθηκε τον Μάιο του 2019 και το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για τις μετρήσεις ήταν το Lighthouse v5.1.0.

ΚΚΕ	44	<ul style="list-style-type: none"> - Τα χρώματα φόντου και προσκηνίου δεν έχουν επαρκή λόγο αντίθεσης - Τα χαρακτηριστικά στοιχεία [id] δεν είναι μοναδικά - Οι εικόνες δεν έχουν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα [alt] - Τα στοιχεία φόρμας δεν σχετίζονται με ετικέτες - Οι σύνδεσμοι δεν έχουν ένα διακριτό όνομα 	Ναι, αλλά χρήζει βελτίωσης	Όχι
ΜεΡΑ25	86	<ul style="list-style-type: none"> - Τα χρώματα φόντου και προσκηνίου δεν έχουν επαρκή λόγο αντίθεσης - Τα στοιχεία <frame> ή <iframe> δεν έχουν τίτλο - Οι σύνδεσμοι δεν έχουν ένα διακριτό όνομα 	Όχι	Ναι
Ελληνική Λύση	73	<ul style="list-style-type: none"> - Τα χρώματα φόντου και προσκηνίου δεν έχουν επαρκή λόγο αντίθεσης - - Τα κουμπιά δεν έχουν ένα προσβάσιμο όνομα - Οι εικόνες δεν έχουν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα [alt] - Τα στοιχεία φόρμας δεν σχετίζονται με ετικέτες - Οι σύνδεσμοι δεν έχουν ένα διακριτό όνομα - Τα χαρακτηριστικά στοιχεία [id] δεν είναι μοναδικά 	Όχι	Ναι

Πίνακας 1. Ιστοσελίδες πολιτικών κομμάτων και η συμμόρφωση τους με τα πρότυπα WCAG 2.0

Πιο συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα του ελέγχου δείχνουν ότι οι ιστοσελίδες των πολιτικών κομμάτων δεν είναι προσβάσιμες, αν όχι για όλους, τουλάχιστον για τα άτομα που έχουν αναπηρία στα άνω άκρα και χρησιμοποιούν το πληκτρολόγιο ή άλλο μέσο εισαγωγής/επικοινωνίας. Επίσης, προβλήματα δύναται να αντιμετωπίσουν και οι μερικούς βλέποντες, λόγω της ανεπαρκούς αντίθεσης μεταξύ των χρωμάτων φόντου και προσκηνίου.

3 Οι «εναλλακτικές» ηύσεις

Δύο από τα πιο καινοτόμα στοιχεία που εισήχθησαν με τη Σύμβαση των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, και στοχεύουν στην άρση ή/και την εξάλειψη των εμποδίων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία σε σχέση με την ισότιμη ένταξή τους στη δημόσια, κοινωνική, πολιτική, πολιτιστική και πολιτισμική ζωή, είναι η εισαγωγή των εννοιών «εναλλακτικοί τρόποι επικοινωνίας» και «εύλογες προσαρμογές». Συγκεκριμένα, στο Άρθρο 2 της Σύμβασης, όπου ορίζονται διάφορες έννοιες που συνδέονται με τους σκοπούς της Σύμβασης, ορίζονται και οι έννοιες της «επικοινωνίας» και των «εύλογων προσαρμογών» ως εξής:⁶⁶

⁶⁶ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (2012). Νόμος 4074, Αρ. Φύλλου 88. *Κύρωση της Σύμβασης για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες και του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες*. Αθήνα, 11 Απριλίου.

«Η 'επικοινωνία' περιλαμβάνει τις γλώσσες, την εμφάνιση κειμένου, τη Braille, την επικοινωνία μέσω της αφής, την τυπογραφική μεγέθυνση, τα προσιτά πολυμέσα, καθώς επίσης και τους γραπτούς, ηχητικούς, απλής γλώσσας, αναγνώσιμους από τον άνθρωπο και συμπληρωματικούς και εναλλακτικούς τρόπους, μέσα και μορφές επικοινωνίας, συμπεριλαμβανομένης και της προσιτής πληροφόρησης και της τεχνολογίας των επικοινωνιών,

'εύλογη προσαρμογή' σημαίνει τις απαραίτητες και κατάλληλες τροποποιήσεις και ρυθμίσεις, οι οποίες δεν επιβάλλουν ένα δυσανάλογο ή αδικαιολόγητο βάρος, όπου απαιτείται σε μια συγκεκριμένη περίπτωση, προκειμένου να διασφαλιστούν, για τα άτομα με αναπηρία, η απόλαυση ή η άσκηση, σε ίση βάση με τους άλλους, όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών».

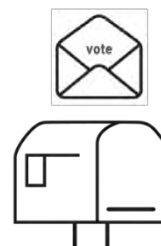
Πράγματι, η επικοινωνία αποτελεί βασικό στοιχείο στην ενίσχυση της πολιτικής συμμετοχής των πολιτών. Είτε πρόκειται για το πώς κάποιος/α επικοινωνεί με τους άλλους -τόσο στην πολιτική όσο και στη δημόσια ζωή- είτε για το πώς επικοινωνούνται σε αυτόν/ήν διάφορες πληροφορίες, δεδομένα ή/και ειδήσεις, η επικοινωνία αποτελεί το βασικό συστατικό αυτής της σχέσης. Όπως ήδη αναφέρθηκε, η πλειονότητα των εμποδίων που δυσκολεύουν τα άτομα με αναπηρία να είναι ενεργά πολιτικά όντα, έχουν τις ρίζες τους στην έλλειψη διάθεσης πληροφορίας με εναλλακτικούς τρόπους επικοινωνίας. Παραδείγματος χάριν, το εκλογικό υλικό ή/και οι πληροφορίες σχετικά με τις εκλογές δεν είναι διαθέσιμα σε Braille ή σε κείμενο με μεγάλη γραμματοσειρά για τυφλούς ή μερικώς βλέποντες ή στη νοηματική γλώσσα για κωφούς ή βαρήκοους ή σε κείμενο σε μορφή εύκολη για ανάγνωση για άτομα με νοητική αναπηρία.

Παρόμοιες δυσκολίες εντοπίζονται και σε ό,τι αφορά την προσβασιμότητα των εκλογικών κέντρων, τα οποία, δυστυχώς, δε λαμβάνουν υπόψη τις απαραίτητες τροποποιήσεις που θα πρέπει να γίνουν προκειμένου όλα τα άτομα με αναπηρία, όπως οι χρήστες αναπηρικού αμαξιδίου, τα άτομα με κινητική αναπηρία, οι τυφλοί, και ούτω καθεξής, να μπορούν να απολαύσουν πλήρως το δικαίωμά τους στην πολιτική συμμετοχή.

Παραδείγματα από άλλες χώρες⁶⁷ έχουν δείξει ότι υπάρχουν εναλλακτικές λύσεις, στο βαθμό φυσικά που κάθε κράτος ενδιαφέρεται να προστατεύσει και να προωθήσει τα πολιτικά δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία. Λαμβάνοντας υπόψη τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία, και παρουσιάστηκαν στην προηγούμενη ενότητα, παρακάτω θα παρουσιαστούν κάποιες 'εναλλακτικές' λύσεις που έχουν ήδη χρησιμοποιηθεί σε άλλες χώρες, οι οποίες θα μπορούσαν να εφαρμοστούν και στην Ελλάδα με σκοπό να γίνει η πολιτική συμμετοχή πιο προσβάσιμη για όλους.

3.1 Ψηφοφορία μέσω ταχυδρομείου

Μια εναλλακτική λύση στη διαδικασία της ψηφοφορίας είναι η ψήφος μέσω ταχυδρομείου. Στην περίπτωση αυτή, οι ψηφοφόροι μπορούν να λάβουν τα ψηφοδέλτια νωρίτερα από την ημέρα των εκλογών, να συμπληρώσουν την προτίμησή τους και στη συνέχεια να τα στείλουν, είτε μέσω εταιρείας ταχυμεταφορών είτε μέσω ταχυδρομείου, στην αρμόδια αρχή που έχει την ευθύνη για τη διοργάνωση της εκλογικής διαδικασίας.

3.2 Ψηφοφορία μέσω φορητής κάλπης

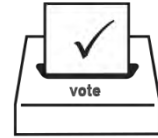
Σε αυτού του είδους τη διαδικασία ψηφοφορίας, είναι εφικτό η εκλογική κάλπη να μεταφερθεί εκτός του εκλογικού κέντρου και να πάει, για παράδειγμα, στο σπίτι του/της ψηφοφόρου. Αυτού του είδους η διαδικασία ψηφοφορίας είναι μια καλή λύση για τις περιπτώσεις των ατόμων με αναπηρία που διαβιούν σε ιδρύματα ή νοσηλεύονται σε κάποια

⁶⁷ Pater, Krzysztof. (2019). "Real rights of persons with disabilities to vote in European Parliament elections: Information report". *European Economic and Social Committee*; Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). (2019). *Guidelines on promoting the political participation of persons with disabilities*; Inclusion Europe. (2011). *Good practices for accessible elections in Europe*.

μονάδα υγείας, και δεν υπάρχει τρόπος μεταφοράς τους στα εκλογικά κέντρα στα οποία είναι εγγεγραμμένοι. Και στις δυο περιπτώσεις, η δυνατότητα μεταφοράς της εκλογικής κάλπης αποτελεί μια καλή επιλογή, ώστε τα άτομα αυτά, να μπορέσουν να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα.

3.3 Ψήφος μέσω αντιπροσώπου (προxy)

Σε αυτού του είδους την ψηφοφορία, ο/η ψηφοφόρος δίνει την εξουσιοδότησή του σε ένα άλλο άτομο της επιλογής του ώστε να ψηφίσει αντί αυτού. Ο αντιπρόσωπος του/της ψηφοφόρου προσέρχεται στο εκλογικό τμήμα και ψηφίζει αντί αυτού.

3.4 Ψηφοδέλτιο σε Braille

Η ύπαρξη ψηφοδελτίου εκτυπωμένου σε Braille αποτελεί μια καλή επιλογή για τα τυφλά άτομα, γιατί έτσι θα μπορούσαν να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα αυτόνομα και χωρίς την ανάγκη βοήθειας από κάποιον/α συνοδό.

3.5 Πληροφορίες σχετικά με την εκλογική διαδικασία σε προσβάσιμες, εναλλακτικές μορφές επικοινωνίας

Σημαντικό στοιχείο για την απόλαυση του δικαιώματος στην πολιτική συμμετοχή αποτελεί η άμεση πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία στις πληροφορίες που αφορούν θέματα σχετικά με την εκλογική διαδικασία. Για τον λόγο αυτό, είναι απαραίτητο τέτοιου είδους πληροφορίες να είναι διαθέσιμες σε εναλλακτικές μορφές, όπως στη γραφή Braille, σε μεγάλη γραμματοσειρά, στη νοηματική γλώσσα, σε κείμενα εύκολα για ανάγνωση.

4 Συστάσεις

Όπως αναφέρθηκε ήδη, ενώ έχουν υπάρξει κάποιες προσπάθειες για την άρση ή εξάλειψη των εμποδίων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία στην απόλαυση των πολιτικών τους δικαιωμάτων, αυτά εξακολουθούν να υφίστανται. Στη συνέχεια ακολουθεί μια σειρά συστάσεων που στοχεύουν στην ενίσχυση της συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στην πολιτική ζωή της χώρας.

1. Να αντικατασταθεί το σύστημα υποκαθιστώμενης λήψης αποφάσεων από το σύστημα υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων, έτσι ώστε όλα τα άτομα με αναπηρία, και ειδικότερα τα άτομα με νοητική ή ψυχοκοινωνική αναπηρία, να ασκούν το δικαίωμα ψήφου.
2. Να υπάρξει διαβούλευση μεταξύ του ελληνικού κράτους και εκπροσώπων της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.) προκειμένου να γίνουν αλλαγές στη νομοθεσία που εμποδίζει τα άτομα με αναπηρία να απολαμβάνουν πλήρως τα πολιτικά τους δικαιώματα.
3. Να αναθεωρηθεί ο υπάρχον Εκλογικός Κώδικας ώστε να απαλειφθούν διατάξεις που εμποδίζουν, είτε άμεσα είτε έμμεσα, τα άτομα με αναπηρία να ασκούν το δικαίωμά τους στην πολιτική συμμετοχή.
4. Να ληφθούν συγκεκριμένα μέτρα τα οποία θα προωθήσουν τη συμμετοχή όλων των ατόμων με αναπηρία στην πολιτική και δημόσια ζωή, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος ψήφου και της άσκησης του πολιτικού τους αξιώματος ανεξάρτητα από την αναπηρία τους.
5. Να ληφθούν μέτρα ευαισθητοποίησης για τη σημασία της συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία, και ιδιαίτερα των γυναικών με αναπηρία, στην πολιτική και δημόσια ζωή, αλλά και στη δημόσια λήψη αποφάσεων.

- 6.** Να δημιουργηθεί μια ομάδα εργασίας με τη συμμετοχή μελών της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρίες (Ε.Σ.Α.μεΑ.), η οποία θα διερευνήσει πώς η εκλογική διαδικασία μπορεί να γίνει πιο προσιτή ή προσβάσιμη στα άτομα με αναπηρία.
- 7.** Να είναι δυνατή η παροχή πληροφοριών σχετικά με την εκλογική διαδικασία σε προσιτές και προσβάσιμες μορφές, έτσι ώστε κάθε άτομο με αναπηρία να είναι ενήμερο.
- 8.** Να ληφθούν μέτρα, όπως η αναθεώρηση του Εκλογικού Κώδικα, ώστε να υιοθετηθούν για τα άτομα με αναπηρία εναλλακτικές μέθοδοι άσκησης του δικαιώματος ψήφου.
- 9.** Να γίνεται η επιλογή των εκλογικών κέντρων με βάση την προσβασιμότητα τους και να λαμβάνονται τα απαραίτητα μέτρα ώστε τα εκλογικά κέντρα να είναι προσβάσιμα στα άτομα με αναπηρία.
- 10.** Στη διαδικασία προετοιμασίας των εκλογικών κέντρων να λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες των ατόμων χρηστών αναπηρικού αμαξιδίου και των ατόμων χαμηλού αναστήματος. Για παράδειγμα, χαμηλά και φαρδιά παραβάν, τοποθέτηση επιφάνειας των παραβάν σε τέτοιο ύψος που να εξυπηρετεί τους χρήστες αναπηρικού αμαξιδίου ή/και των ατόμων χαμηλού αναστήματος, εκλογική κάλπη σε τέτοιο ύψος που να μπορούν να έχουν πρόσβαση όλοι οι ψηφοφόροι, ανεξαρτήτως ύψους.
- 11.** Να περιοριστούν εμπόδια προσβασιμότητας που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία κατά την ημέρα των εκλογών, όπως εμπόδια σχετικά με την εκλογική διαδικασία, τις εγκαταστάσεις, το εκλογικό υλικό.
- 12.** Να υπάρχουν στα εκλογικά κέντρα πληροφορίες σχετικά με τις εκλογές -όπως κανόνες και κανονισμοί σχετικά με την εκλογική διαδικασία- σε προσβάσιμες μορφές (γραφή Braille, κείμενο με μεγάλη γραμματοσειρά, κ.λπ.).
- 13.** Να ληφθούν μέτρα ώστε οι ιστοσελίδες των πολιτικών κομμάτων, καθώς επίσης και το προεκλογικό τους πρόγραμμα, να είναι προσβάσιμα στα άτομα με αναπηρία.
- 14.** Να συμπεριληφθεί η φωνή και η εικόνα των ατόμων με αναπηρία στο προωθητικό εκλογικό υλικό. Για παράδειγμα, σε αφίσες και εκλογικά σποτ να αναπαρίστανται άτομα με αναπηρία που ασκούν το δικαίωμα ψήφου.
- 15.** Να γίνει κατάλληλη εκπαίδευση των μελών των εφορευτικών επιτροπών, και ιδιαίτερα των δικαστικών αντιπροσώπων που είναι υπεύθυνοι για την ομαλή εξέλιξη της εκλογικής διαδικασίας στα εκλογικά κέντρα, σε σχέση με τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία.
- 16.** Να ληφθούν μέτρα ώστε τα άτομα με σοβαρές κινητικές αναπηρίες, που διαβιούν σε ιδρύματα κλειστού τύπου και δε μπορούν να επισκεφθούν τα εκλογικά κέντρα, να μην στερούνται το δικαίωμα ψήφου. Αντίστοιχα μέτρα θα πρέπει να ληφθούν και για αυτούς που για προσωρινούς λόγους βρίσκονται στα νοσοκομεία την ημέρα διεξαγωγής των εκλογών και για το λόγο αυτό δε μπορούν να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα.
- 17.** Να θεσπιστεί η επιλογή βοηθού από το ίδιο το άτομο με αναπηρία για την άσκηση του εκλογικού του δικαιώματος, αντί να παρέχεται βοήθεια από τα μέλη της εφορευτικής επιτροπής.
- 18.** Να παρέχεται ενημέρωση στους ψηφοφόρους με αναπηρία σχετικά με την εκλογική διαδικασία αλλά και με τα δικαιώματά τους κατά τη διεξαγωγή των εκλογών.
- 19.** Να εξασφαλιστεί η παροχή υποτιτλισμού και διερμηνείας στη νοηματική γλώσσα σε όλα τα τηλεοπτικά σποτ και τις πολιτικές εκπομπές κατά τη διάρκεια προεκλογικών περιόδων.

Τα κείμενα πολιτικής έχουν ως αντικείμενο την ανάδειξη επίκαιρων προβλημάτων και προκλήσεων στο πεδίο των πολιτικών για την αναπηρία, και τη διατύπωση συστάσεων για την άρση των εμποδίων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις στην προσπάθειά τους να ασκήσουν τα ανθρώπινα δικαιώματά τους. Ειδικότερα, στοχεύουν στη διατύπωση τεκμηριωμένων συστάσεων στη βάση δεδομένων και αναλύσεων της υφιστάμενης κατάστασης, αξιοποιώντας: τα ευρήματα που προκύπτουν στο πλαίσιο του ερευνητικού έργου του «Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας», την πολύπλευρη δράση και εμπειρία της Ε.Σ.Α.μεΑ. σε όλα τα πεδία άσκησης των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις, σύγχρονα επιστημονικά δεδομένα και αναλύσεις από διαφορετικές πηγές και έγκυρους φορείς. Στόχος του «Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας» είναι τα κείμενα πολιτικής να παρέχουν στοχευμένα και συνοπτική πληροφόρηση ώστε να είναι προσιτά στους εμπλεκόμενους φορείς, και σε κάθε ενδιαφερόμενο πολίτη, με ή χωρίς αναπηρία.

ISBN παρούσας έκδοσης (e-book PDF): 978-618-5124-30-4
ISBN πρωτότυπης έκδοσης (έντυπο βιβλίο): 978-618-5124-14-4

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

